

RESIDENTIE ORKEST
programma

MUZIEKGIDS RESIDENTIE ORKEST

Evenals in het vorige seizoen bieden wij voor fl. 12,50 een verzamelmap met alfabetisch register aan die het voor de trouwe konsertbezoekers aantrekkelijker en eenvoudiger kan maken de programmatoelichtingen te bundelen.

Zo kunt u dus voor relatief weinig extra kosten uw eigen muziekdokumentatie opbouwen en heeft dit programma ook na afloop van het konsert nog een functie.

Zoals u ziet is het programma al geperforeerd en dankzij de gelijmde rug kunt u de bladzijden eenvoudig afscheuren als bij een schrijfblok.

Deze map is verkrijgbaar voor de aanvang van elk konsert bij de programma-dames en aan ons kantoor: Statenlaan 28.

NEDERLANDS CONGRESGEBOUW - Prins Willem Alexander Zaal - Den Haag
vrijdag 24 juni 1983 - 20.15 uur

HOLLAND FESTIVAL

HET RESIDENTIE ORKEST onder leiding van NIKOLAUS HARNONCOURT

Schubert-programma

SINFONIE NR. 5 in B-dur
(1816)

- Allegro
- Andante con moto
- Menuetto: Allegro molto - Trio
- Allegro vivace

Ouverture en Balletmusik 1 & 2 uit
'ROSAMUNDE' Fürstin von Zypern
(1823)

p a u z e

SINFONIE NR. 4 in c-moll
(1816)

- Adagio molto - Allegro vivace
- Andante
- Menuetto: Allegro vivace - Trio
- Allegro

FRANZ SCHUBERT (1797-1828)

NEDERLANDS CONGRESGEBOUW - Prins Willem Alexander Zaal - Den Haag
vrijdag 24 juni 1983 - 20.15 uur

HOLLAND FESTIVAL

HET RESIDENTIE ORKEST onder leiding van NIKOLAUS HARNONCOURT

Schubert-programma

SINFONIE NR. 5 in B-dur
(1816)

- Allegro
- Andante con moto
- Menuetto: Allegro molto - Trio
- Allegro vivace

Ouverture en Balletmusik 1 & 2 uit
'ROSAMUNDE' Fürstin von Zypern
(1823)

p a u z e

SINFONIE NR. 4 in c-moll
(1816)

- Adagio molto - Allegro vivace
- Andante
- Menuetto: Allegro vivace - Trio
- Allegro

FRANZ SCHUBERT (1797-1828)

FRANZ SCHUBERT
1797-1828

SINFONIE NR. 5 in B-dur
(1816)

- Allegro
- Andante con moto
- Menuetto: Allegro molto - Trio
- Allegro vivace

Franz Schubert werd op 31 januari 1797 in Wenen geboren - hij was de enige van de grote Weense meesters die in deze stad werd geboren en er ook stierf - op 19 november 1828. Zijn leven was ook het kortste, want Mozart is nog vier jaar ouder geworden.

De omstandigheden waarin Schuberts zuiver instrumentale muziek tot stand kwam waren zeer verschillend van die waarin zijn liederen ontstonden. Bij deze laatste lijkt alles haast vanzelf te zijn gegaan; op het instrumentale vlak daarentegen moest hij zwoegen om een zelfde peil te bereiken. In zijn liederen kon Schubert zich volledig vrij uitdrukken, ongeremd door bestaande tradities en modellen; maar in zijn vroege symfonieën ondanks de charme, frisheid en zelfverzekerdheid die ze uitstralen, gaat hij nog duidelijk gebukt

onder het gewicht van zijn grote voorgangers, Haydn, Mozart en vooral Beethoven. Deze klassieken eisten navolging, maar schenen die tegelijkertijd onmogelijk te maken.

Schubert schreef zijn eerste zes symfonieën tussen 1813 en 1818. De eerste twee werden geschreven voor het schoolorkest aan het Stadtkonvikt, waarvan hij concertmeester was; de overige vier waren evenmin voor het grote publiek bestemd, maar voor uitvoering in privé kringen. Het is vaak moeilijk, vooral in nrs. 1 tot 4, een specifiek Schubertiaanse klank te vinden, maar toch zijn ze meer dan louter formalistische, academische oefeningen. Zijn instinctief en reeds meesterlijk gebruik van het orkest en zijn formele flexibiliteit zijn zeker het resultaat van praktische ervaring in het schoolorkest; maar anderzijds getuigen zij ook al van een gedegen inzicht in het 'métier'!

Schubert's vroege symfonieën worden gekenmerkt door 'klassieke orkestbezetting en structuur. Pas in zijn 'Onvoltooide' en in zijn groots opgezette C-dur Symfonie is een aanzienlijke wijziging in de orkestrale klank merkbaar (vooral door het typisch Schubertiaans gebruik van trombones).

De vijfde symfonie is de meest intieme van alle, ook wat de orkestrale middelen betreft; alleen in deze partituur ziet Schubert van het gebruik van trompetten en pauken af (trombones komen alleen in zijn laatste symfonische werken voor). Met deze sobere instrumentatie stemt ook de inhoud van deze symfonie overeen; zij heeft een uitgesproken lyrisch karakter, zelfs in de dartele finale.

Kenschetsend voor de opzettelijke beknoptheid van dit werk is ook het ontbreken van een langzame inleiding, die bij Schubert (behalve in de 'Onvoltooide') overal te vinden is. Maar bij de vijfde symfonie voelde hij, dat het gewicht van inleidend Adagio of Largo te zwaar op het subtiële karakter van dit werk zou drukken, en zo begint deze symfonie na een opening van slechts vier maten, waarbij de eerste violen de nog enigszins aarzelende houtblazers op gang moeten brengen, onmiddellijk met het montere en toch lyrische hoofdtema. De energieke spanning van dit opwaarts stijgende motief wordt onmiddellijk verzacht doordat de laatste noot twee keer herhaald wordt, zodat de in dit thema latent aanwezige onstuimigheid meteen afgeremd wordt, en het tweede tema is bij uitstek zangerig. Ondanks enkele fortissimi en sforzati behoudt dit gedeelte zijn licht en zwevend karakter, ook in dit stuk worden vrijwillig getrokken grenzen zonder enige krampachtigheid stipt geëerbiedigd.

Het Andante con moto is een van die stukken, waarin het vokale en instrumentale element tot een slechts bij Schubert aanwezige onafscheidelijke nieuwe eenheid zijn samengevoegd; dit Andante, een onafgebroken cantabile, beweegt zich met onnavolgbare gratie en buigzaamheid op de smalle grensstrook tussen blijdschap en droefenis, waarin Schubert zo graag vertoefde, het heeft louter gedempte tinten, maar ontkomt toch door een grotere harmonisch-melodische rijkdom aan de bedreiging door monotonie, waaraan het Andante van de 'Tragische'(4e) Symfonie blootstond.

De somberheid van het Menuetto, in werkelijkheid een scherzo vol donkere energie, schijnt het evenwicht van het geheel te verstoren, maar de zachte glimlach van het trio met zijn innig-wiegende melodie laat ons de grimmige somberheid van het Menuetto minder zwaar en dreigend voelen. Ook de joyeuze finale (Allegro vivace) heeft trekken van een wat forse energie, die hier echter in evenwicht wordt gehouden door de speelse cantilene van het tweede tema.

Schubert schreef zijn Vijfde Symfonie waarschijnlijk voor het door zijn vader opgericht amateurorkest dat ten huize van Otto Hadwig musiceerde. De orkestpartijen werden door Grove & Sullivan in 1867 ontdekt in Wenen, waar zij op zoek waren naar manuskripten van Schubert. De partituur werd later in de Berlijnse Bibliotheek gevonden en in 1882 gepubliceerd.

FRANZ SCHUBERT
1797-1828

Ouverture en fragmenten uit
'ROSAMUNDE', Fürstin von Zypern
(1823)

Schubert wordt bewonderd als komponist van liederen, kamermuziek en symfonieën en al ligt de Rosamunde-muziek vertrouwd in het gehoor, zij zal waarschijnlijk toch weinig associaties wekken met andere toneelmuziek van deze komponist en met de opera's die hij geschreven heeft.

De kleine bescheiden Weense musikus bezocht talloze teatervoorstellingen, en eigenlijk heeft hij naar vaak wordt verondersteld gestreefd naar een grote dramatische carrière. Dat is ook wel te zien aan een niet geringe produktie op dit gebied, die bestaat uit niet minder dan zeventien opera's, zangspelen, toneelmuziek of aanzetten daartoe.

Los daarvan heeft hij nog zeven ouvertures geschreven, waarvan enkele nadrukkelijk als 'italienischen Stil' worden aangeduid. Lange tijd is aangenomen, dat Schubert wel naar iets groters streefde, maar toch in het kleine onsterfelijk is geworden. Daar is men echter momenteel niet helemaal meer zo zeker van, want er is een neiging ontstaan om te veronderstellen, dat hij een heel grote invloed op de 19e-eeuwse operakultuur heeft uitgeoefend, zelfs tot en met Wagner toe. Er worden bijvoorbeeld aan de hand van zijn Paaskantate 'Lazarus' vergelijkingen getrokken met 'Lohengrin' en 'Tannhäuser'. Hoe langer hoe meer vindt men ook andere invloeden terug en zo wordt nu ook 'Erlkönig' direkt vergeleken met het voorspel van 'Walküre'. Niet helemaal onlogisch, wanneer men met frisse oren luistert. Maar toen Schuberts muziek voor de eerste maal klonk, waren er natuurlijk heel andere overwegingen aan de orde. De toneelmuziek bij 'Rosamunde, Fürstin von Zypern' was na die bij 'Die Zauberharfe', de tweede prestatie op dit gebied. De tekst was van de toenmalige dulle mina Helmina von Chézy, die ook het ongelukkige libretto voor Webers 'Eureanthe' heeft geschapen. Het stuk viel als een baksteen, maar ondertussen bleef Schuberts muziek in leven.

Zij bestaat uit een tiental nummers. Aanvankelijk nam hij als overture die van zijn opera 'Alfonso und Estrella'. Met veel sukses want deze moest bij de premiëre worden herhaald. Later is hij overgegaan tot de overture van de 'Zauberharfe'. De verdere Rosamunde-muziek bestaat uit orkeststukken, balletmuziek, een solo-romance en koren.

Hoewel het toneelstuk geen genade vond en het na twee voorstellingen uit ieders gezichtsveld is verdwenen, is Schubert met de toneelmuziek niet slecht bedacht. De publieke opinie liet weten, dat "Schubert best een begaafde jongeman lijkt, ook al maakt hij soms een beetje bizarre muziek". Maar, zo luidt het goedgunstig in de kronieken, "hij is nog in zijn ontwikkelingsperiode en we zullen nu maar hopen, dat hij in de toekomst veel geluk heeft ..."

FRANZ SCHUBERT
1797-1828

SINFONIE NR. 4 in c-moll
(1816)

- Adagio molto - Allegro vivace
- Andante
- Menuetto: Allegro vivace - Trio
- Allegro

De Vierde en Vijfde Symfonie, die beide ontstonden in 1816, vormen een zeer ongelijksoortig paar. Dit grote contrast manifesteert zich al in de keuze van toonsoort; de vierde is Schuberts eerste symfonie in een mineur-tonsoort, namelijk in c-mineur, en hijzelf heeft haar, maar pas na de voltooiing, de naam 'Tragische Sinfonie' gegeven, een benaming, die ons heden ten dage enigszins overdreven en ongemotiveerd voorkomt. Want na Beethovens Vijfde Symfonie, na de tragische bekentenissen van Tsjaikofsky en de kosmische katastrofen van Mahler lijkt Schuberts werk niet gewichtig, niet imposant genoeg om de naam 'Tragische Sinfonie' te verdienen. Het lijkt alsof Schubert inderdaad door Beethovens bij uitstek tragisch-pathetische toonaard overweldigd was en de verleiding niet kon weerstaan om zijn eigen kracht eveneens in deze richting te beproeven. Dit is - gezien Schuberts jeugdige leeftijd - zeer begrijpelijk; met negentien jaar moest hij voor deze titanisch-opruimende taal wel ontvankelijk zijn, maar anderzijds heeft juist Schubert vroeg blijk gegeven van een opmerkelijke innerlijke onafhankelijkheid.

Tragisch in de zin van Beethoven is deze symfonie dan ook niet geworden. Schubert heeft het leven niet als een tragisch konflikt, als een worsteling tussen mens en noodlot ervaren, zoals zijn grote voorganger, zijn tragische accenten zijn niets dan de donkere aspekten van de totaliteit, waarin zijn menselijk en artistiek beleven gegrondvest was. Maar zelfs in de Schubertiaanse betekenis kan zijn vierde symfonie moeilijk aanspraak maken op het epitheton 'tragisch', met uitzondering van het inleidende Adagio, waarin zijn eigen geluid reeds met aangrijpende duidelijkheid klinkt. Er schijnen zich in deze inleiding geheimzinnige donkere verten te openen, maar nergens kondigt zich, zoals bij Beethoven, in deze klagende klanken een heldhaftige worsteling met het noodlot aan. Na deze geniale, spannende opening stelt het aansluitende Allegro vivace lichtelijk teleur; nog is Schubert niet bij machte om een geheel werk lang het peil van de inleiding te handhaven, slechts in de beknopte vorm van het lied kan hij op dit tijdstip deze hoogspanning volhouden. Maar al is het hoofdtema van dit Allegro vivace nog niet typerend voor Schubert, het heeft evenmin een Beethoveniaanse allure; een verre verwantschap met diens strijkkwartet opus 18 nr. 4 is wel zuiver toevallig, al zal de jonge komponist dit werk wel hebben gekend. Schubert heeft echter zijn muzikale horizon wel degelijk verruimd, maar in een andere richting, in de richting van een meester, die reeds zuiver chronologisch bijna met wiskundige zekerheid tussen Schubert en Beethoven staat: in de richting van Weber, die zestien jaar na Beethoven en elf jaar vóór Schubert

is geboren. De beide hoekdelen van de 'Tragische Sinfonie' klinken dikwijls als vroege opera-ouvertures van Weber, b.v. 'Silvana' en vooral 'Peter Schmoll'. Met het hoofdtema van deze ouverture ver- toont het hoofdtema van Schuberts finale onmiskenbare overeenkomst, zelfs in de toonaard.

Weber gebruikt voor zijn orkestrale inleiding tot een blijspel-opera Es-majeur, Schubert voor zijn tragische conceptie de parallelle mineur-toonaard. Hetzelfde ietwat teatrale patos, dezelfde tremolo- effecten in de strijkers gebruikt Schubert, die onmiddellijk en on- vermijdelijk associaties met de opera wekken. In deze hoekdelen overheerst de typische stijl van de opera-ouverture in de vroege 19de eeuw, zoals men die aantreft bij Marschner (twee jaar vóór Schubert geboren), bij Reissiger (een jaar na Schubert geboren) en bij Spohr (twee jaar ouder dan Weber), die van 1812 tot 1816 kapel- meester in Wenen is geweest, en zelfs nog bij Mendelssohn (ouver- ture Ruy Blas), een stijl, die in hoofdzaak door Weber geïnaugu- reerd was. Slechts het tweede tema van de finale, het menuetto ge- noemde Scherzo, en het Andante hebben een persoonlijk karakter, vooral het innig-lyrische langzame deel. Dat Schubert iets bizon- ders van plan is geweest, dat hij aan een werk van imponerende al- lure heeft gedacht, blijkt al uit de instrumentatie, met de tot dan toe nog niet gebruikte vier hoorns, maar als geheel gaat deze poging om in een machtig-pathetische stijl te schrijven, de krach- ten van de jonge musicus nog te boven. Ook in het Andante weet hij het gevoel van oneindigheid, dat zovele langzame delen bij Schubert in klank brengen, nog niet geheel overtuigend te suggereren. Alleen een zeer behoedzame en fijngevoelige vertolking, die het tempo ver- traagt noch versnelt en het eigenaardig zwevende van deze muziek, ook in de forse inzet van de mineur-episode handhaaft, kan hier het gevaar van een voortdurend dreigende monotonie ontwijken.

F. Schubert

Schubert overleed op 19 no- vember 1828 in het huis van zijn broer Ferdinand in We- nen.

De gemeentelijke overlij- densakte vermeldt: "Ausser einigen alten Musikalien, geschätzt auf 10 fl., be- findet sich vom Erblasser nichts vorhanden."

Grillparzer hield een waar- derende afscheidsrede, waar- uit echter bleek dat ook zijn vrienden de ware por- tee van zijn genie niet hadden doorgrond.

SAMENSTELLING VAN HET RESIDENTIE ORKEST

dirigent

Hans Vonk

1e violen

Zino Vinnikov

Jaring Walta

Sonya Gonggrijp-Balogh

Alexandru Lascae

Gina Ligtenberg-Panunzio

John Poth

Jan van den Berg

Wybo van Biemen

Henryk Jarzynski

Henk Beekmans

Martá Gál-Szigeti

Joke Hartzheim

Cary Koubek

Janice Morwood

Hildegund Langelaar-Nörr

Claire Huydts

Claartje van Peijpe

George Willms

2e violen

Karel Ligtenberg

Janet Krause

Koos Hunnogo

Erdogan Kürkcü

Eddo van der Hoog

Vera Ricardo

Hetty Huveneers-v.Dijken

Janusz Pecură

Rinco Dokter

Wim de Jong

Margot Leger

Ferdinand Peterse

Elly Seinstra

Vasilica Mihailescu

Ben Legebeke

altviolen

Vladimir Mendelssohn

José Stordiau

Andrew Sparrow

Elisabeth Molzahn

Just Gerretsen

Ernst Wauer

Hector Krijbolder

Jan van Munster

Dima Polak

Ronnie Ephrat

Claude Peyre

Jet den Hertog

celli

Godfried Hoogeveen

Sviatoslav Zagursky

Caecilia van Hoof

Ulrich Schulze

Wim Mertens

Silvain van Amerongen

Ubaldo Arcari

Maria Starke-Milko

Lou Blok

Agnes Jas

Jolande Gruys

contrabassen

Peter Luit

Louk Kortekaas

Peter Stotijn

Marinus Kortekaas

Stef Schouten

Hans van der Zee

Harry Kerstholt

Gerard van Weers

fluiten

Jolle de Wit

Koos Verheul

Erik Mesman

Govert Jurriaanse

piccolo en fluit

Jan Goudswaard

hobo's

Frank Minderaa

Hans Roerade

Everhard Spelberg

Theo Peeters

engelse hoorn

Gijs Reijns

klarinetten

Ab Vos

Jan Cober

Jan van den Eijnden

Cor van den Berg

basklarinet

Tom Sieuwerts

fagotten

Ton Kerstens

Ronald Karten

Josef Jancik

contrafagot

Chris Lazaris

hoorns

Herman Jeurissen

Vicente Zarzo

Wim Roerade

Peggy Walsh

Louise Schepel

Piet Schijff

Peter Knijnenburg

trompetten

John Taber

Arend van der Knaap

Ben van Dijk

Rob Weeteling

Malcolm Morton

trombones

Albert Zijderduin

Art Moore

Piet van Dijk

Chris Maat

tuba

Tjeerd Oostendorp

pauken en slagwerk

Frans van der Kraan

Willem Heesen

Guido Stordiau

John Helsdingen

Luuk Nagtegaal

harpen

Stefica Michiels van

Kessenich-Zuzek

Jenny Benhamou

toetsinstrumenten

Jan van der Meer